

Mg. iur. Egons Rusanovs

ZAB «Rusanovs & Partneri» vadītājs

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants

Latvijas kriminālprocesa doktrīnas avotu meklējumos

[1] Ievads

Aizsteidzoties priekšā turpmākajam iztirzājumam, raksta autors uzreiz vēlētos izteikt vienīgi savu subjektīvo viedokli, ka Latvijā kriminālprocesa reformu produktu – Kriminālprocesa likumu (turpmāk – KPL) – raksturo zināma teorētiska eklektika¹ un pat sinkrētisms², kas tiesību normu piemērošanā var radīt nopietnas juridiskas kolīzijas³ un pārpratumus. Autors nekādā gadījumā nepretendē uz sava viedokļa neapstrīdamību, taču raksta ideja ir ieskicēt dažas ar kriminālprocesu saistītas problēmas cerībā rosināt diskusiju. Arī aplūkojamo problēmu loks nevar pretendēt uz pilnīgu un vispusīgu izklāstu. Tāpat rakstā aplūkotais drīzāk būtu uzskatāms par atsevišķām pagaidām nesasistematizētām tēzēm. Taču autora iekšējā pārliecība mudina paust tās publiski tieši tagad.

Ļoti vienkāršoti izsakoties, ar doktrīnu tiesībās parasti saprot valdošo teoriju, koncepciju, ideju, arī atsevišķu autoru viedokli.⁴

Neapšaubāmi, ka arī Latvijas kriminālprocesa doktrīnas būtības un tās avotu noskaidrošanai ir ne tikai teorētiska, bet arī praktiska nozīme. Taču izrādās, ka tas nemaz nav tik vienkārši izdarāms.

Cenšoties izsekot kriminālprocesa reformas līkločiem, autoram radās pārliecība, ka Latvijas kriminālprocesa doktrīna drīzāk ir veidojusies stihiski un nereti pat haotiski. Turklāt to nereti noteikušas utilitāras, īstermiņa procesuālā izdevīgumā balstītas likumdevēja – praktiķu (pašu tiesību piemērotāju) intereses. Citiem vārdiem, doktrīnas pamatā nav atpazīstama vienota un zinātniski izsvērtā koncepcija.

---

¹ Neprincipiāla, mehāniska dažādu uzskatu, teoriju, idejisko virzienu savienošana: viengabalainības trūkums. Baldunčika J. red. Svešvārdu vārdnīca. 3. izd. Rīga: Jumava, 2007, 179. lpp.

² Organiski nesaistītu uzskatu savienošana un sajukšana tādā veidā, ka pretrunas paliek apslēptas. Baldunčika J. red. Svešvārdu vārdnīca 3. izd. Rīga: Jumava, 2007, 725. lpp.)

³ Likumdošanas tehnikas pretrunas, vērtējuma pretrunas, teleoloģiskās pretrunas, principu pretrunas, tiesību normas kolīzijas. Neimanis, J. Ievads tiesībās. Rīga: [aut. izd.], 2004, 161.–163.

⁴ Sal. Jakubaņecs, V. Juridiski terminoloģiskā skaidrojošā vārdnīca. 4. izd. Rīga: [P&K], 2005, 49. lpp.

[2] Atsevišķi kriminālprocesa jēbūtības aspekti

«Taisnas tiesas ideja un tās realizācijas pamatprincipi ir mūžseni. Cilvēki vienmēr ir tiekušies pēc patiesības un taisnības. Patiesības un taisnības garantēšanai sabiedrībā ir izveidota tiesa. Tiesas neitralitāte, objektivitāte, koleģialitāte, patiesības noskaidrošana tiesas procesā ir principi, pēc kuriem strādājušas tiesas jau ilgi pirms tam, kad barbari sagrāva Romu un sāka veidoties Eiropas civilizācija. [...] 5000 gadu tālā pagātnē [...] jau [...] bija radīta sistēma, kuras uzdevums bija garantēt taisnu tiesu ikvienam pavalstniekam.»⁵

Taisnīguma ideja lielākoties tiek saistīta ar to, ko pazīst kā dabiskās tiesības, kuru «motīvs [ir] – ilgas pēc ideālām tiesībām [kas kā] cilvēces ētiskā apziņas kategoriska prasība [...] cenšas panākt taisnības principa realizāciju pozitīvās tiesībās. Šai ziņā dabiskām tiesībām ir mūžīga un nepārejoša vērtība.»⁶

Jautājums par to, kas ir «taisnīgums» jeb «taisnīgs» kopš sendienām ir nodarbinājis cilvēces rosīgākos prātus un ir bijis dažādu domātāju diskusiju un monologu priekšmets⁷. Tātad,

«[j]a pamatprasības kriminālprocesam vajadzētu raksturot vienā vārdā, tad šis vārds ir taisnīgs»⁸.

Neraugoties uz to, ka ikkatra indivīda subjektīvā (pat intuitīvā) pārlicība par to, kas ir «taisnīgums», lielākoties ir atšķirīga, tomēr

«[k]onstruktīva polemika nav iespējama bez vienprātības pamatpremisās, respektīvi – zināmās sākotnējās idejās, [bet, ja tā nenotiek, tad] [l]abākajā gadījumā tāda polemika pārvēršas emocionālā strīdā vai savu uzskatu demonstrācijā auditorijas priekšā»⁹.

Neraugoties uz visām šīm objektīvajām grūtībām, arī kriminālprocesā ir jābūt saprotamiem, skaidriem, paredzamiem un vienotiem *spēles* noteikumiem. Tātad – zināmam konsensam (kompromisam) par «taisnīgumu». Jēdzieniski to nodefinēt ir gandrīz neiespējami. Tomēr to var kompensēt procesuāli.

---

⁵ Osipova S. Taisna tiesa Senajā Ēģiptē. Jurista vārds, Nr. 35 (630), 2010. gada 31. augusts.

⁶ Šulcs L. Dabisko tiesību evolūcija. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr. 5–6, 1934. gada 1. maijs. Pieejams: http://periodika.lndb.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/p_001_tmve1934n05-06|article:DIVL9|issueType:P|skatīts 10.08.2014.

⁷ Piemēram, arī Platona «Dialogu» dalībnieki *Sokrāts, Glaukons, Polemarhs, Trasimahs, Adeimants un Kefals* diskutē par to, kas ir «taisnīgums». Platons Valsts. No sengrieķu val. tulk. G. Lukstiņš ; priekšv. autors V. Zariņš, I. Ķemere; tulk. red. I. Ķemere. [Rīga]: Zvaigzne ABC, [2001] (Rīga : a/s Poligrāfists). 187 lpp.

⁸ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Taisnīgums kriminālprocesā. Jurista vārds, Nr.48 (695), 2011. gada 29. novembris.

⁹ Vedins, I. Loģika. [Rīga]: Avots, 2009, 363. lpp.

Citiem vārdiem, lai cik tas arī tautoloģiski neizklausītos, tieši pati procedūra (jeb procesuālā kārtība) kā instruments arī nes šo nepieciešamo slodzi, lai nodrošinātu nepieciešamo «taisnīgumu» kriminālprocesā. Taču tieši tādēļ

«tādās tiesību nozarēs kā [...] procesuālās tiesības būtu jābūt ierobežotam nenoteiktam juridisku jēdzienu lietojumam»¹⁰,

bet pašām kriminālprocesuālajām normām jābūt ļoti konkrētām, jo nav iespējams paļauties uz tiesību normu piemērotāju izpratnes vienprātību par šiem jēdzieniem.

Autora ieskatā, likumdevējs kriminālprocesa reformas gaitā Latvijā to nedrīkstēja neievērot.

Jebkuras civilizētas valsts kriminālprocesa mērķa būtību var izteikt arī ļoti vienkārši: tā ir kārtība, kādā, piemērojot krimināllikuma normas, tiek nodrošināta noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā vainīgo personu sodīšana un secīgi – nevainīgo personu attaisnošana¹¹.

Arī KPL 1. pantā norādīts, ka

«Kriminālprocesa likuma mērķis ir noteikt tādu kriminālprocesa kārtību, kāds nodrošina efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē.»

Literatūrā plaši ir pārstāvēts viedoklis par mūsdienu kriminālprocesu kā jauktu «sacīkstes» un «inkvizīcijas»¹² procesa tipu kombināciju, kas tad arī ir «taisnīgumu» nodrošinošās procedūras konkrētā recepte attiecīgajā zemē.

---

¹⁰ Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana praeter legem (II). Likums un Tiesības. Nr.11 (75), [Rīga]: 7. sējums, 2005, 354. lpp.

¹¹ Sal. Roxin C. Strafverfahrensrecht. 25. Auflage. München: Verlag C.H. Beck, 1998, S. 4.

¹² Autoram nešķiet pārāk veiksmīgs šis jēdziens, lai gan tieši tāds ir izplatīts vācu juridiskajā literatūrā (piemēram, Roxin C. Strafverfahrensrecht. 25. Auflage. München : Verlag C.H. Beck, 1998, S. 114.). Vienlaicīgi vācu literatūrā lielākoties ar to saprot principu, kad patiesības noskaidrošana atrodas tiesneša rokās, kurš vienlaicīgi gan iegūst pierādījumus, gan vada tiesas sēdi (procesu) ,gan taisa spriedumu. Juridiskajā literatūrā krievu valodā tiek lietots jēdziens «розыскной процесс», kur «инквизиционный процесс» ir tikai viens no «розыскной процесс» apakšveidiem (piemēram, Смирнов А. Модели уголовного процесса. Санкт-Петербург : Наука : Альфа, 2000, с. 14.). Tas šķiet adekvātāk, tomēr līdz ar to rodas problēmas ar tulkojumu latviešu valodā. Tiešs tulkojums tādā varētu būt «meklēšanas process». Tomēr tad problēmas rodas, aplūkojot vēl vienu «розыскной процесс» apakšveidu – «следственный процесс» (tulk. no krievu val. – «izmeklēšanas process»). Tomēr šo jēdzienu pareizam lietojumam ir gan teorētiska, gan praktiska nozīme. Līdz ar to «ērtībai» pagaidām tiks lietots jēdziens «inkvizīcijas process», protams, nevis «moku solu» izmantošanas apraksta nozīmē, bet gan tādā nozīmē, ka persona it īpaši pirmstiesas procesā ir vairāk pasīvs valsts rīcības/izziņas objekts jeb «inkvizīts» (sal. latīņu val. vārdu *inquisitus* – vācu val. *Inquisit*, der *Angeschuldigte in der Spezialinquisition* – apsūdzētais tiesas izmeklēšanā, kur pierādījumus rada pati tiesa (pēc Lieberwirth R. Latein im Recht. 3.durchges. Aufl. Berlin; München: Die Wirtschaft GmbH, 1993,

Katram no šiem tipiem ir arī savi iekšējie principi. Tas, kāda ir šo tipu principu proporcija konkrētajā kriminālprocesa legislatīvajā formā, liecina arī par pilnīgi konkrētu likumdevēja izvēli par procesa tipoloģisko dominanci.

Strīdi par šo tipu «pareizajām» proporcijām, proti, par to, kāds «process» tad ir labāks, nav rimušies kopš 18. gadsimta. Te savu vārdu teikuši tādi kriminālprocesuālo tiesību «smagsvari» kā K. Mittermaiers (*Carl Joseph Anton Mittermaier*, 1787–1867), J. Glazers (*Julius Anton Josua Glaser*, 1831–1885), O. Bilovs (*Oskar von Bülow*, 1837–1907), J. Kolers (*Josef Kohler*, 1849–1919), I. Foiņickis (*Иван Фойницкий*, 1847–1913) un daudzi citi¹³.

Minētā kontekstā parasti mēdz izšķirt trīs tā saucamos kriminālprocesa morfoloģiskos arhetipus jeb vēsturiskās formas – «Francijas modeli», «Vācijas modeli» un «Anglijas modeli», uz kuru bāzes tad citviet arī tika veidotas konkrētas vēsturiski legislatīvās kriminālprocesa formas kā jaukta tipa tiesvedības režīmi.¹⁴

Tādējādi šķistu vienīgi pašsaprotami un loģiski, ja sākotnēji (Latvijas gadījumā) varētu vismaz noskaidrot, vai vispār ir (un kāda) bijusi likumdevēja «vēsturiskā izvēle» jautājumā par kriminālprocesa «morfoloģisko arhetipu», jo tam ir būtiska nozīme attiecīgās doktrīnas kā tiesību palīgavota novērtēšanā vēlākajā tiesību normu piemērošanas procesā.

Citiem vārdiem sakot, vispirms būtu jānoskaidro, vai vispār ir notikusi jēlkāda likumdevēja nopietna pašrefleksija par šiem būtiskajiem morfoloģiskajiem un doktrinārajiem aspektiem.

Diemžēl, mēģinot saprast, vai vispār ir identificējama jēlkāda apzināta likumdevēja vēsturiskā griba jautājumā par konkrētu Latvijā iedibināmā kriminālprocesa (tipa un modeļa) konceptu – atbilde drīzāk ir negatīva.

Vienlaicīgi literatūrā ir pārstāvēts viedoklis, ka vēl 20. gadsimta sākumā Krievijas, kuras sastāvā toreiz vēl atradās Latvijas teritorija, krimināltiesību doktrīna jau balstījies uz atziņu, ka tās mērķis ir aizsargāt objektu trijādes: [1) cilvēka, 2) pilsoniskās sabiedrības un 3) valsts (kā institūta, kas darbojas atsevišķu pilsoņu un visas sabiedrības interesēs)] *nepieciešamos* un *dabiskos* (oriģinālizcēlums izdevumā) eksistences nosacījumus.¹⁵ Šādas izpratnes pamatā bija viedoklis par valsts kā sabiedriska līguma rezultāta dabisko izcelsmi, atbilstoši kuram pilsoņi daļu savām dabiskajām (no dabas

---

S. 145.), kas tiek pakļauts patiesības noskaidrošanai. Līdz ar to, iespējams, piemērotākais vārds latviešu valodā šādas procedūras apzīmēšanai būtu «[objekta] izzināšanas process».

¹³ No Sankt-Pēterburgas Krievijas MVD Universitātes Juridiskās fakultātes docenta A. Smirnova uzstāšanās K. Kaļinovska zinātņu kandidāta disertācijas «Likumība un kriminālprocesa tipi» aizstāvēšanā Sankt-Pēterburgas Krievijas MVD Universitātē 1999. gadā. Pieejams: http://kalinovsky-k.narod.ru/p/diss-video_1.html [skatīts 03.08.2014.]

¹⁴ Смирнов А. Модели уголовного процесса. Санкт-Петербург: Наука: Альфа, 2000, с. 132.

¹⁵ Ск., piemēram, Мицкевич А. Ф. Уголовное наказание : понятие, цели, и механизмы действия. СПб.: Изд. Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005, с. 12–14.

saņemto), kā arī citādi iegūtajām tiesībām nodot valstij, lai tās tiktu aizsargātas gan no «ļaundariem» valsts iekšienē, gan no ārējiem agresoriem. Līdz ar to valsts, atbilstoši šim līgumam, uzņemas aizsargāt savus pilsoņus, sabiedrību un, protams, arī pati sevi, kā sabiedrisku vērtību. Tādējādi valsts intereses nav stādāmas augstāk kā atsevišķu pilsoņu intereses, un līdz ar to nekādiem citiem mērķiem kā vien minēto trīs objektu aizsardzībai krimināltiesības, kriminālās represijas nav pieļaujamas¹⁶.

Līdz ar to arī kriminālprocesam kā «formālajām krimināltiesībām»¹⁷ nemaz nevar būt citi mērķi.

Vēl vairāk, pieminētajā doktrīnā, noraidot personas kā beztiesiska izmeklēšanas objekta lomu, kā viens no kriminālprocesa mērķiem pat īpaši tika izcelts – nodrošināt tiesvedībā esošai personai viņas tiesību aizsardzību pret valsts vispēcību, kriminālprocesam kļūstot par juridisku attiecību sistēmu.¹⁸ Citiem vārdiem, valstij, no vienas puses, jebkurā gadījumā efektīvi jārealizē sava ekskluzīvā «tiesība un pienākums sodīt noziegumus»¹⁹, bet, no otras puses, apsūdzētajam vienlīdz tiek garantētas tiesības aizstāvēties ar visiem likumā atļautajiem līdzekļiem.

Jāpiebilst, ka Krievijas kriminālprocess, kas, kā zināms, tika veidots pēc «Francijas modeļa», savā laikā bija viens no «progresīvākajiem» [vienkopus ar Tiesu iekārtas likumu] kriminālprocesa likumiem²⁰.

Tādējādi viss minētais arī Latvijā jau sen bijis «pašsaprotami zināms», jo pēc Latvijas Republikas dibināšanas 1918. gadā

«par spīti nacionālajam uzstādījumam [likumdevējs] nelauza Krievijas impērijas laikā izveidojušos tiesību tradīciju»²¹,

jeb vismaz

«ne visās jomās veidoja kardināli jaunu tiesību sistēmu»²²,

---

¹⁶ Sk., piemēram, Мицкевич А. Ф. Уголовное наказание : понятие, цели, и механизмы действия. СПб.: Изд. Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005, с. 12–14.

¹⁷ Sal. Šulcs L. Kriminālprocess: [lekcijas]. [Rīga : bi.]; 1940. [2], 1. lpp.

¹⁸ Sk., piemēram, Мицкевич А.Ф. Уголовное наказание : понятие, цели, и механизмы действия. СПб.: Изд. Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005, с. 12–14.

¹⁹ Kriminālprocess: (pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1931.g.): [1.-18. lekcija], [b.a]. [Rīga : Herolds, 193-], 1. lpp.

²⁰ «Ja Krievijā varēja ar ko lepoties, tad tā bija neatkarīga tiesa. 1864. g. tiesu iekārtas likumus zinātnieki savā laikā uzskatīja par labākiem Eiropas kontinenta valstīs» Vikmanis K. Vai atceļš tiesnešu neatkarību. Jurists, Nr. 6 (40), 1932. gada 1. septembris.

Pieejams : [http://periodika.lndb.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/p_001_juri1932n06|article:DIVL84|issueType:PSk \[skatīts 10.08.2014.\]](http://periodika.lndb.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/p_001_juri1932n06|article:DIVL84|issueType:PSk [skatīts 10.08.2014.])

²¹ Osipova S. Nacionālo tiesību nenacionālie avoti. Jurista vārds, Nr.51 (698), 2011. gada 20. decembris.

²² Turpat.

un līdz ar to arī pašu tiesu iekārtu Latvijā joprojām noteica 1864. gada cariskās Krievijas tiesu iekārtas likums (*Учреждение Судебных Установлений*) [kuru «1889. gadā pasludināja spēkā arī Baltijas gubernās»^{23, 24}], kuru pārtulkoja un izdeva latviešu valodā 1924. gadā pēc cara likuma 1914. gada izdevuma ar grozījumiem, ko bija izdarījusi Krievijas Pagaidu valdība 1917. gadā. Tādējādi arī kriminālprocesā kā galvenais avots palika cariskās Krievijas 1864. gada «Kriminālās tiesvedības nolikums» (*Устав уголовного судопроизводства*), kas tika iztulkots un izdots latviešu valodā ar nosaukumu «Kriminālprocesa likumi»^{25, 26}»).

Skaidrs, ka padomju kriminālprocess minēto izpratni noraidīja, jo

«saprzdami tiesības kā par likumu padarītu valdošās šķiras gribu [...] Kriminālprocesa tuvākais mērķis [bija] noziedznieka atmakošana un viņa likumīga un taisnīga notiesāšana [bet tā] plašākais mērķis [bija] padomju iekārtas un tās tiesisko pamatu aizsardzība un pilsoņu audzināšana»²⁷.

Padomju valsts, būdama burtiski apsēsta ar jebkura veida savas varas pretinieku represēšanu, šķiru cīņas ienaidnieku iznīcināšanu, un šādas varas nostiprināšanu, voluntāri regulējot sabiedriskās attiecības ekonomikā un sabiedrisko labumu sadalē, protams, nevienādā proporcijā aizstāvēja arī pieminēto trīs objektu intereses. Pareizāk sakot, atsevišķā cilvēka intereses tika konceptuāli ignorētas vispārīgu un abstraktu mērķu labad, kas būtu sasniedzami kaut kādā neprognozējamā nākotnē. Šādā kontekstā totalitārisms (gan tam pašsaprotami piemītošā cilvēktiesību ignorēšana kā valsts apzināta politika) bija drīzāk pat objektīvs, nevis subjektīvs process²⁸.

Cilvēks (nav svarīgi: vainīgs vai nevainīgs) padomju kriminālprocesā (it īpaši pirmstiesas procesā) «nemitīgi pieaugošās šķiru cīņas» kontekstā pakāpeniski bija pārvērst par neko citu, kā vien par valsts brīvas izrīcības un patvaļas objektu²⁹ (kas ir tipiska «ideālā (teorētiskā) «inkvizīcijas procesa»»³⁰ modeļa pazīme).

---

²³ Kalniņš V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture: [1. daļa]. Rīga: Zvaigzne, 1972, 350. lpp.

²⁴ Kalniņš V., Apsītis R. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture: [2. daļa]. Rīga: Zvaigzne, 1980, 75. lpp.

²⁵ Kriminālprocesa likumi: Saeimas kodifikācijas nodaļas 1926. gada izdevums. Rīga: Saeimas kodifikācijas nodaļa, 1926. 171 lpp. : tab.

²⁶ Apsītis R., Birziņa L., Grīnbergs O. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture (1917–1970). Rīga: Zvaigzne, 1970. 80.–84. lpp.

²⁷ Sal. Liede A. Latvijas PSR kriminālprocess (vispārīgā daļa) un tiesu pierādījumi. Rīga: Zvaigzne, 1970, 12.–13. lpp.

²⁸ Мицкевич А.Ф. Уголовное наказание: понятие, цели, и механизмы действия. СПб.: Изд. Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005, с. 17.

²⁹ Sal. Научно-практический комментарий к уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации. Под общ. ред. Предс. Верховного Суда РФ Лебедева В. М.; науч. ред. проф. Божьев В. П. Москва: Юрайт, 2009, с. 70.

³⁰ Смирнов А. В. Модели уголовного процесса. Санкт-Петербург: Наука: Альфа, 2000. с. 224

Taču tieši šāds iepriekšējās kopējās tradīcijas arhetips (kā būtisks defekts) kopā ar citiem «vecā procesa» elementiem nevarēja netransformēties arī postpadomju kriminālprocesā. No paaudzes paaudzē nodotās «praktiskās pieredzes» faktors palika nenovērtēts. Tas nevarēja pazust pat vairāk kā divdesmit gadus pēc neatkarības atgūšanas. Un šīs problēmas pārvarēšanai bija nepieciešami papildu instrumenti. Autora ieskatā – likumdevējam KPL bija vairāk jāiestrādā (jāparedz) «inkvizīcijas procesu» kompensējošā «sacīkstes procesa» komponente. Turklāt – tieši pirmstiesas kriminālprocesā. Viens no iespējamajiem variantiem te bija reāla un efektīva tiesas kontroles institūta iedibināšana pirmstiesas kriminālprocesā.

Šķiet, likumdevējs šos faktoros pienācīgi nenovērtēja.

[3] Īss ieskats Latvijas kriminālprocesa reformas vēsturē

Pēc valstiskās neatkarības atgūšanas, atgriežoties romāņu-ģermāņu tiesību saimē³¹, Latvijā patiešām objektīvi bija nepieciešama kriminālprocesa reformas īstenošana. Reformas gaita objektīvi piedzīvoja klasisko *per aspera ad astra*³² grūtību ceļu.

Pēc profesores Ā. Meikališas domām var izdalīt divus minētās reformas posmus:

- 1) 1990. gada 18. oktobris – 2001. gada 26. februāris;
- 2) 2001. gada 26. februāris – 2005. gada 21. aprīlis³³, kad Latvijas jaunais (reformētais) Kriminālprocesa likums³⁴ (turpmāk – KPL) tika pieņemts (stājās spēkā 2005. gada 1. oktobrī).

Vēlreiz pārlasot reformas otrā posma periodiku, lai šī raksta ietvaros noskaidrotu autoru interesējošos atsevišķus «likumdevēja vēsturiskās gribas» aspektus, jāsecina, ka tolaik ap jaunā kriminālprocesa likuma izveidi Latvijā virmoja patiesi *Madrides galma*³⁵ cienīgas kaislības un viedokļu dažādība³⁶.

---

³¹ Sal. Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 11. lpp.

³² Caur ērkšķiem uz zvaigznēm (tulk. no lat. val.).

³³ Meikališa Ā. Kriminālprocesuālā reforma Latvijā – galvenās tendences, problēmas un rezultāti. Grām.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 13.-19. lpp.

³⁴ Latvijas Republikas Saeimas 2005. gada 21. aprīļa likums «Kriminālprocesa likums». Latvijas Vēstnesis, Nr. 74 (3232), 2005. gada 11. maijs. Pieejams arī: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=107820> [skatīts 28.02.2014.]

³⁵ Ar frazēmu *Madrides galma intrigas* tiek saprastas spēcīgām cilvēciskām kaislībām apvītas intrigas, kuras gan ilgi nepaliek apslēptas. Aizgūts no vācu rakstnieka Georga Borna 1870. gadā sarakstītā vēsturiskā romāna «Madrides galma noslēpumi» par karalienes Izabellas skandalozajām dēkām, kurš kļuva ļoti populārs Krievijā. Ļoti bieži lietots mūsdienu krievu literatūrā.

³⁶ Sk., piemēram, Belousova R. Mācoties no kļūdām un krājot pieredzi (par 2001. gada 14. un 15. jūnijā ASV valdības atbalstīto starptautisko konferenci «Kriminālprocess: starptautiskā un Baltijas valstu pieredze»). Jurista vārds, Nr.19 (212), 2001. gada 19. jūnijs. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/?menu=doc&id=25436> [skatīts 24.07.2014.];

Jāatgādina, ka vēl 1990. gada 18. oktobrī Augstākās Padomes Prezidijs pieņēma lēmumu «Par darba grupas izveidošanu Latvijas Republikas Kriminālkodeksa, kriminālprocesa kodeksa, sodu izpildes kodeksa, administratīvo pārkāpumu kodeksa projekta un Latvijas Republikas likumprojekta par tiesu iekārtu izstrādāšanai»³⁷.

Par Latvijas Republikas kriminālprocesa kodeksa projekta izstrādāšanas darba grupas vadītāju tika apstiprināta Vija Jākobsons – toreizējā Latvijas Advokātu kolēģijas prezidija priekšsēdētāja pirmā vietniece. Atbilstoši darba grupas izstrādātajai koncepcijai kodeksa izstrādē bija jāizmanto ne tikai Latvijas Kriminālprocesuālā likumdošana un prakse līdz 1940. gadam, bet arī ārvalstu, galvenokārt Centrālās Eiropas un Skandināvijas zemju, mūsdienu kriminālprocesuālā likumdošana, it īpaši tiesvedības sistēmu un funkcionēšanas kārtības jomā, ievērojot Latvijā vēsturiski izveidojušās tiesību tradīcijas, specifiku un reālās iespējas tuvāko 5–10 gadu laikā, Latvijā pastāvošā kriminālprocesuālā

Kūtris, G. (toreizējais TM valsts sekretāra vietnieks likumdošanas jautājumos, Kriminālprocesa likuma izstrādes darba grupas vadītājs), Labucka, I. (toreizējā Latvijas Republikas tieslietu ministre). Kriminālprocesa likuma projekta koncepcija. Jurista vārds, Nr.20 (213), 2001. gada 26. jūnijs. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=25665> [skatīts 28.07.2014.];

Aksenoka R., Jākobsons V. Kur slēpjas Kriminālprocesa likuma projekts. Jurista vārds, Nr.27 (220), 2001. gada 18. septembris. Pieejams:

<http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=53914> [skatīts 28.07.2014.];

Aksenoka R., Jākobsons V. Kur slēpjas Kriminālprocesa likuma projekts. Jurista vārds, Nr.28 (221), 2001. gada 25. septembris.

Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=54070> [skatīts 28.07.2014.];

Strada K. Iesaistoties diskusijā: Par grozījumiem Kriminālprocesa kodeksā. Jurista vārds, Nr. 29 (222), 2001. gada 2. oktobris.

Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=54295> [skatīts 05.08.2014.];

Belousova R. Lai diskusijas par jauno kriminālprocesu un tiesu varas neatkarību būtu korektas un radošas (par 27.09.2001. Augstākās tiesas priekšsēdētāja A. Guļāna un tieslietu ministres I. Labuckas rīkoto preses konferenci). Jurista vārds, Nr. 29 (222), 2001. gada 2. oktobris. Pieejams:

<http://www.juristavards.lv/?menu=doc&id=54299> [skatīts 05.08.2014.];

Nīgals A. Par Kriminālprocesa likuma ilgo ceļu Latvijā (par 26.01.02. diskusiju Latvijas Juristu biedrības prezidija sēdē: A. Borovkovs, I. Labucka, G. Kūtris, V. Jākobsons, R. Aksenoka, citi juristi, Latvijas jurisprudences studenti). Jurista vārds, Nr.1 (234), 2002. gada 18. janvāris. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/?menu=doc&id=57755> [skatīts 03.08.2014.];

Belousova, R. Vēlreiz par Kriminālprocesa likuma projektu (par 23.02.2002 Juristu biedrības kolēģijas sēdi: A. Borovkovs, G. Kūtris, I. Labucka, V. Jākobsons, I. Pličs, R. Aksenoka, G. Zemrībo, K. Torgāns). Jurista vārds, Nr. 4 (237), 2002. gada 26. februāris. Pieejams:

<http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=59184> [skatīts 05.08.2014.] u.c.

³⁷ Latvijas Republikas Augstākās Padomes Prezidija 1990. gada 18. oktobra lēmums «Par darba grupu izveidošanu Latvijas Republikas kriminālkodeksa, kriminālprocesa kodeksa, sodu izpildes kodeksa, administratīvo pārkāpumu kodeksa projektu un Latvijas Republikas likumprojekta par tiesu iekārtu izstrādāšanai». Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=72748> [skatīts 08.08.2014.].

likumdošana, pieredze un prakse, Igaunijas un Lietuvas pašlaik izstrādājamās Kriminālprocesa kodeksa koncepcijas, KPFSR jaunās kriminālprocesuālās likumdošanas koncepcijas un izstrādes.³⁸

1998. gada decembrī izstrādātais Kriminālprocesa kodeksa projekts (kuru kuluāros mēdza arī dēvēt par «advokātu likumu» – autora piezīme) tika iesniegts valdībai, tomēr palika bez tālākas virzības.

Autora ieskatā šo brīdi Latvijas kriminālprocesa vēsturē nedrīkstētu novērtēt par zemu. Tas pēc būtības iezīmēja iepriekšējo (uz izteiktāku «sacīkstes procesa» elementu klātbūtni kriminālprocesa struktūrā) pārveidojumu virzības beigās, un tas arī apturēja padomju kriminālprocesa seku pārvarēšanas sekmīgāku un ātrāku gaitu.

Autors pauž vienīgi savu viedokli, proti, ka toreizējā politiskā griba iniciēja atgriešanos pie izteiktākām «sacīkstes» pretmeta – «inkvizīcijas procesa» formām Latvijas kriminālprocesa struktūrā. Arī veids – kā tas tika izdarīts, nevar neizraisīt iebildumus. Taču tas (gluži kā – notikušā iemesli) ir jau pilnīgi cita raksta temats.

Izlaižot dažus faktus, turpmākie notikumi risinājās visnotaļ strauji. 2001. gada 26. februārī (otrā reformas posma sākuma brīdis) ar Ministru prezidenta rīkojumu Nr. 63³⁹ saskaņā ar Ministru kabineta 2001. gada 6. februāra sēdes protokollēmumu (prot. Nr. 6, 41.§) «Par problēmām, kas saistītas ar Kriminālprocesa likumprojekta izstrādāšanu», lai izstrādātu Latvijas Republikas starptautiskajām saistībām un Eiropas Savienības prasībām atbilstošu kriminālprocesa likumprojektu⁴⁰ tika izveidota kārtējā darba grupa, kuras vadītājs bija toreizējais tieslietu ministra padomnieks Gunārs Kūtris. Pieminētā daba grupa visbeidzot arī sagatavoja jaunā Kriminālprocesa likuma projekta koncepciju. 2001. gada 12. jūnijā Ministru kabineta sēdē (prot. nr. 27) tā arī tika akceptēta⁴¹.

Šo projektu kuluāros savukārt dēvēja par «prokuroru projektu». Tam patiešām arī varētu piekrist.

---

³⁸ Atreferēts pēc Meikališa Ā. Kriminālprocesuālā reforma Latvijā – galvenās tendences, problēmas un rezultāti.

Grām.: Meikališa, Ā., Strada-Rozenberga, K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 14. lpp.

³⁹ 2001. gada 26. februāra Ministru prezidenta rīkojums Nr. 63 «Par darba grupu kriminālprocesa likumprojekta izstrādei». Pieejams: http://likumi.lv/doc.php?id=4032&version_date=18.10.2001 [skatīts 07.08.2014.]

⁴⁰ 2001. gada 6. februāra Latvijas Republikas Ministru kabineta sēdes protokola Nr. 6 izraksta 41.§ «Par problēmām, kas saistītas ar Kriminālprocesa likumprojekta izstrādāšanu». Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=3296> [skatīts 07.08.2014.]

⁴¹ Atreferēts pēc Meikališa Ā. Kriminālprocesuālā reforma Latvijā – galvenās tendences, problēmas un rezultāti.

Grām.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 15.-16. lpp.

Zīmīgi, ka tieši viens no galvenajiem pēdējās Kriminālprocesa likuma projekta koncepcijas «trumpjiem», kritizējot jau pieminēto «1961. gada Latvijas PSR Kriminālprocesa kodeksu» un [netieši arī] iepriekšējās darba grupas izstrādāto projekta variantu, kas tika

«atzīts par nepietiekami modernu un mūsdienu situācijai ne visai atbilstošu»⁴²,

būtībā bija pareizais konstatējums, ka

«daudzo grozījumu un savas padomiskās izcelsmes rezultātā tas [vairs] nav organiski vienots»
(autora izcēlums)⁴³.

Diemžēl, autora ieskatā, no šī trūkuma neizdevās izvairīties arī pašiem pārmetumu izteicējiem. Tam gan patiešām arī bija objektīvi attaisnojoši – vēsturiskie un citi cēloņi.

Tas, kādēļ pilnībā neizdevās izvairīties no «padomju kriminālprocesa tradīcijas» elementu (struktūru)⁴⁴ iestrādes un transformācijas jaunizveidotajā KPL, izskaidrojams ir arī ar to, ka

«daudzi Rietumu tiesību lokam tik nozīmīgie vispārējie tiesību principi sociālistiskajam tiesību lokam vispār bija sveši. Piemēram, saprātīguma princips, samērīguma princips, tiesiskās palāvības princips, patvaļas aizlieguma princips, lēmuma attaisnošanas princips, likumdošanas demokrātiskās leģitīmācijas nepieciešamības princips, privātautonomijas princips»⁴⁵.

[4] Kriminālprocesa reformas doktrīnas avoti

Ar jēdzienu «likumdevējs» rakstā pašsaprotami tiek saprasts nevis likumdevējs formālā nozīmē (tauta, Saeima), bet gan materiālā nozīmē – kā viss

«personu un institūciju kopums, kas ir piedalījušies likuma izstrādāšanā un pieņemšanā: 1) projekta un tā koncepcijas izstrādāšanā ministrijā; 2) projekta un tā koncepcijas saskaņošanā ministrijās un citās institūcijās; projekta un tā koncepcijas apstiprināšanā Ministru kabinetā; 4) projekta apspriešanās Saeimas (apakš-) komisiju un Saeimas sēdēs; 5) projekta pieņemšanā Saeimā»⁴⁶.

---

⁴² Mācoties no kļūdām un krājot pieredzi. Jurista vārds, Nr.19 (212), 2001. gada 19. jūnijs. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/?menu=doc&id=25436> [skatīts 08.08.2014.]

⁴³ Kriminālprocesa likuma projekta koncepcija. Jurista vārds, Nr.20 (213), 2001. gada 26. jūnijs. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=25665> [skatīts 08.08.2014.]

⁴⁴ Ar to domāta padomju kriminālprocesa tradīcija gan kā īpatnēja «mentāla» («domāšanas/psiholoģijas») forma, gan arī tīri «tehniska rakstura procedūras», kuras jau slēpti ietver sevī dažādus «netaisnīguma» elementus.

⁴⁵ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 12. lpp.

⁴⁶ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: [aut. izd.], 2004, 142.–143. lpp.

Jau iepriekš pieminētā vēsturiski nosacītā atsvešinātība no vispārējo tiesību principu izpratnes nevarēja un nedrīkstēja likumdevējam ļaut būt pārgalvīgi optimistiskam, lai pilnā nopietnībā paļautos uz «gudro, izglītoto un zinošo piemērotāju» vismaz pirmstiesas kriminālprocesā.

Turklāt šāda likumdevēja «iecere» (ja tāda tā vispār patiesībā bija) diemžēl tika nevis savlaicīgi publiski atklāta un iztīrāta vismaz zinātniskajā vidē (periodikā), bet gan drīzāk *it kā* garāmejojot pieminēta kādā no Latvijas Republikas Saeimas Juridiskās komisijas apakškomisijas darbam ar Kriminālprocesa likumu sēdē.

«Procesā nevarēsīm visus gadījumus izsmeloši uzskaitīt. [...] Gribētu paskaidrot filozofiju. Mēs [parasti un kļūdaini] vadāmies no tā, ka izmeklētāji ir nezinoši, neizglītoti u.t.t. Šis kriminālproces[a][likums][pilnīgi pretēji iepriekš minētajam] lielā mērā ir virzīts uz to, ka procesa virzītāji ir pietiekoši izglītoti un vienkārši strādā ar likumu nevis automātiski, bet izprotot situāciju. Un otrs – ir tāda doma, ka tāpēc paralēli šim likumam tiks izstrādāta rokasgrāmata, kas lielā mērā attieksies tieši uz policiju visvairāk, un prokuratūru, kas ļaus arī strādāt šī likuma izpratnes ietvaros. Galu galā jebkuram policijas, prokuratūras vai tiesas darbiniekam likums ir jātulko saskaņā ar likuma mērķi. Mēs joprojām sēžam tajā pasaulē, kur ļoti gramatiski pieejam likuma tulkojumam. [...] Manuprāt, nav nepieciešams tik sīki uzskaitīt. Šis KPL arī nav tā būvēts [...]»⁴⁷.

Protams, jāpiekrīt viedoklim, ka

«likums [patiešām] nespēj «neregulēt» pilnīgi visus iespējamus tiesiski nozīmīgos dzīves gadījumus, kas būtu pakļaujami likuma piemērošanas jomai [...], jo sabiedrības attīstības rezultātā rodas arvien jauni «tiesību jautājumi» [...], kuriem likumā trūkst atbilstoša tiesiskā noregulējuma (respektīvi, tieši piemērojamas tiesību normas)»⁴⁸.

Taču, līdz ar to negribētos gluži piekrist atsevišķiem autoriem (un vienlaicīgi šī paša likumprojekta izstrādātājiem – tā tad «likumdevējam» materiālā nozīmē), ka līdz ar to visiem «Latvijas juristiem zināmā mērā [pat esot] paveicies»⁴⁹.

Neraugoties uz šī izteikuma patosu, – vispirms jau tādēļ, ka atsevišķas indikācijas drīzāk liecina par to, ka šādam publiski īsti neiztīrātam «konceptam» (kas izraisa arī zināmus iebildumus no tiesību

---

⁴⁷ Labucka I. [Latvijas Republikas Saeimas Juridiskās komisijas apakškomisijas darbam ar Kriminālprocesa likumu priekšsēdētāja no 2003. gada 20. jūnijam līdz 2004. gada 5. februārim]. *Izteikums 2003. gada 1. decembra Latvijas Republikas Saeimas Juridiskās komisijas apakškomisijas darbam ar Kriminālprocesa likumu sēdē*. No: Personiskais arhīvs: *Latvijas Republikas Saeimas Juridiskās komisijas apakškomisijas darbam ar Kriminālprocesa likumu 01.12.2003, 11.02.2004, 22.12.2004. darba sēžu audioieraksti*. Rīga : [nepubl.] Pavadvēst. I. Čepāne, 2010. gada 1. decembris, Nr. 9/3-3-n/7-2010, 1 CD.

⁴⁸ Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana: 9. solis – Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati: 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Prof. Melķiņa E. zin. red. Rīga: Ratio iuris, 2003, 127. lpp.

⁴⁹ Kūtra G. zin. red. Rokasgrāmata kriminālprocesā tiesnešiem. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2010, 9. lpp.

normu jaunrades atklātības principa⁵⁰ viedokļa) patiesībā varētu būt daudz prozaiskāks iemesls. Ar to autors domā vēlmi pārvērst nenovēršamos «defektus» par *it kā* «efektiem», likumdevējam saprotot, ka visdažādāko iemeslu dēļ noteiktajā termiņā vairs nav iespējams izstrādāt kvalitatīvu likumu.

To vismaz netieši apliecina turpmākie notikumi uzreiz pēc projekta izstrādes, proti, vēl pirms KPL stāšanās spēkā tika atklāti nopietni likuma defekti, un steidzamības kārtā tas tika grozīts⁵¹. Pēc dažiem mēnešiem vēlreiz⁵². Bet jau pēc nepilniem diviem mēnešiem izskanēja viedoklis, ka

«[n]av attaisnojušās cerības, ka jaunais kriminālprocess būs vienkāršāks, mazāk darbietilpīgs un lētāks nekā iepriekšējais»⁵³.

Taču, ja pat arī noticētu vēlamā uzdošanai par esošo, proti, ka «likumdevēja vēsturiskā griba» ir bijusi tieši tāda, kāda tā tika nodefinēta citētajā I. Labuckas izteikumā, autors savukārt negribētu piekrist, ka tā dēvētās «tiesnešu tiesības»⁵⁴ būtu pilnvērtīgi (un paplašināti kā uz jebkuru «likuma piemērotāju») attiecināmas uz procesa virzītājiem pirmstiesas kriminālprocesa stadijā vienlīdz kā uz «tiesnešiem» (ši jēdziena šaurākajā un tiešajā nozīmē) tiesvedības stadijā.

Protams, varētu arī iebilst šī raksta autora kritiskajai attieksmei, norādot, ka pašsaprotamas un laika gaitai atbilstošas tendences tiesībās nav uzskatāmas par kādu īpaši atrunājamu koncepciju.

Taču, ja pat dziļāk analizētu *it kā* šīs likumdevēja vēsturiskās gribas kvintesences⁵⁵ nopietnumu – izveidot «modernu» Kriminālprocesa likumu ar apzinātiem likuma robjiem, tad rodas vairāki papildu jautājumi, proti, kā atbilstoši šādai likumdevēja iecerei tad būtu «šādi robi jāaizlāpa», it īpaši pirmstiesas kriminālprocesā.

---

⁵⁰ Sk. Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: [aut. izd.], 2004, 90. lpp.

⁵¹ Likums Saeimā pieņemts 2005. gada 28. septembrī; stājas spēkā 2005. gada 1. oktobrī; publicēts: Latvijas Vēstnesis, Nr. 156 (3314), 30.09.2005. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=117828>. [skatīts 28.07.2014.]

⁵² Likums Saeimā pieņemts 2006. gada 19. janvārī; stājas spēkā 2006. gada 1. februārī; publicēts: Latvijas Vēstnesis, Nr. 17 (3385). Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=126717> [skatīts 28.07.2014.]

⁵³ «Tiesībsargājošo iestāžu pārstāvji lūdz Saeimu steidzamā kārtā kārtējo reizi grozīt Kriminālprocesa likumu, lai novērstu tajā atklātās pretrunas. Likums, kas stājas spēkā 1. oktobrī, jau septembra beigās tika steidzamā kārtā grozīts, bet nu, īstenojot šo likumu praksē, atklātas jaunas nepilnības. [...] Patlaban Saeimas Juridiskajā komisijā jau stāvot likumprojekts ar 170 priekšlikumiem (autora izcēlums) par izmaiņām likumā. [...] Strādāt kļūvis grūtāk un dārgāk. Pagaidām nav attaisnojušās cerības, ka jaunais kriminālprocess būs vienkāršāks, mazāk darbietilpīgs un lētāks nekā iepriekšējais process, ko noteica Kriminālprocesa kodekss, atzina tiesībsargājošo iestāžu pārstāvji. [...] «Iekšlietu un Tieslietu ministriju *izvēlētais ceļš neatlikt likuma spēkā stāšanos bija ceļš caur ērkšķiem uz zvaigznēm*,» secināja deputāts J. Dalbiņš.» Kuzmina, I. Latvijas Avīze, 24.11.2005.

⁵⁴ Sīkāk sk. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesības: Jēdziens un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013. 368 lpp.

⁵⁵ Būtiskāko, svarīgāko pazīmju, īpašību kopums; galvenais, svarīgākais; būtība. Sast. Andersone I., Čerņavska I., Kalniņa I. Ilustrētā svešvārdu vārdnīca. Rīga: Avots, 2005, 414. lpp.

Ja te pilnā nopietnībā kā metode bijusi domāta analogija, tad viedokļi par tās piemērošanu kriminālprocesā vēl joprojām ir ļoti strīdīgi. J. Neimanis ir atzinis, ka

«Latvijas kriminālprocesuālajās tiesībās pārstāvēts uzskats, ka kriminālprocesā analogija nav piemērojama»⁵⁶.

Tomēr, atsaucoties uz ģermāņu tiesību grupas valstu autoru viedokli, arī viņš faktiski pievienojas viedoklim, ka

«kriminālprocesā uz tiesību normu iztulkošanu attiecas vispārīgie noteikumi. Likuma robus var aizpildīt saskaņā ar vispārējiem pamatprincipiem. Kriminālprocesā nepastāv analogijas aizliegums»⁵⁷,

tomēr vienlaicīgi atzīstot, ka «analogija kriminālprocesuālajās tiesībās» «līdzīgi kā krimināltiesībās nedrīkst kaitēt aizdomās turētajam, apsūdzētajam vai tiesājamam.»⁵⁸ Praksē gan notiek tieši pretējais.

Šī atruna ir ļoti svarīga, jo tieši pirmstiesas kriminālprocesā nepastāv nekādi reāli (tiesas) kontroles mehānismi, kas nepieļautu tikko pieminētās tiesību tālākveidošanas metodes nepareizu (ieskaitot, ļaunprātīgu) pielietojumu, ko citiem vārdiem, varētu arī nosaukt par patvaļu.

[5] Daži reformas praktiskie rezultāti

Tomēr vismulsinošākā autoram šķiet tā faktiskā realitāte, ka

«par likumdevēja gribu [pamatā kļūst] to ministrijas ierēdņu [uzskati] par normām, kuri izstrādājuši projektu»⁵⁹.

Eiropas Savienības tiesību iedzīvināšanas obligātums šo tendenci, protams, vienīgi pastiprina. «*Nonstopā*» producēto tiesību normu plūdi rada iespaidu, ka zudusi jēlkāda kontrole pār kriminālprocesa veidošanu kā nopietnas refleksijas rezultātu.

Šādā kontekstā pārāk optimistisks un rezultātā tikai daļēji pareizs šķiet J. Neimaņa secinājums (tiesa, tas izteikts krietni vien senāk), ka

«Kriminālprocesa likuma projekta izstrādē [tiekot] izmantota ne tikai Tieslietu ministrijas darbinieku, bet arī prokuratūras, advokatūras, tiesu un *tiesību zinātnieku* (autora izcēlums) palīdzība.»⁶⁰

Taču arī senākās publikācijās tiesību zinātnieki,

---

⁵⁶ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 141. lpp.

⁵⁷ Turpat, 143. lpp.

⁵⁸ Turpat, 145. lpp.

⁵⁹ Turpat, 152. lpp.

⁶⁰ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 90. lpp.

«[r]aksturojot KPL trūkumus, kā to galvenos cēloņus [minējuši gan] nevienveidīgu pieeju vienveidīgu vai salīdzināmu situāciju risinājumā; [gan] nepietiekamu praktisko situāciju modelēšanu, kas rada tiesiski neregulētas, nepietiekami, neprecīzi regulētas praktiskās situācijas, t.sk. atteikšanās no ierastām lietām vai jaunu institūtu radīšana, pietiekami neizanalizējot šo izmaiņu ietekmi praksē; izvairīšanos no jau iepriekš zināmu problēmsituāciju risinājuma; atsevišķu būtiskas ietekmes tiesību normu izstrādi bez visaptveroša skata uz kriminālprocesa būtību un bez padziļinātas zinātniskas analīzes, realizējot šauras praktiska rakstura intereses.»⁶¹

Citviet atrodams secinājums, ka kriminālprocesa

«principi ir jāpārziņina, jāprot piemērot un jāpiemēro praksē. Bet tikpat zinošiem, rūpīgiem un atbildīgiem jābūt arī tiesību normu izstrādātājiem, pilnībā izskaužot tiesiski nepamatoto, pēc būtības pamatprincipus noniecinošo attieksmi un galveno uzmanību piešķirot konkrētos rīcības modeļus reglamentējošām tiesību normām.»⁶²

Tādējādi tiesību zinātnieki likumdevēju (domājams, materiālā nozīmē) bija kritizējuši gan tādēļ, ka pēdējais bija nepietiekošu uzmanību pievērsis «praktisko situāciju modelēšanai, kas rada tiesiski neregulētas, nepietiekami, neprecīzi regulētas praktiskās situācijas», gan arī tādēļ, ka, gluži pretēji, «neregulējot konkrētos rīcības modeļus, bija noniecinājis tiesību principus».

Viss tas apgrūtina arī iespēju izteikties par kriminālprocesa doktrīnu kā vienotu koncepciju.

Tas ļauj vismaz retoriski vaicāt, vai reformas gaitā ticis ievērots «labas likumdošanas princips»⁶³. Šis jaunais vispārējais tiesību princips – labas likumdošanas princips Latvijas tiesiskajā sistēmā jau ir kļuvis par pietiekoši atpazīstamu. Būdam cieši saistīts ar tiesiskas valsts principu, tas arvien vairāk nostiprinās mūsu tiesiskajā sistēmā. Šis princips ietver sevī arī prasības pret likuma kvalitāti⁶⁴, ar ko saprot ne tikai to,

---

⁶¹ Strada–Rozenberga K. Kriminālprocess teorijā un praksē – ieguvumi un zaudējumi. Grām.: Meikališa Ā., Strada–Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005–2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 22. lpp.

⁶² Meikališa Ā. Cilvēktiesību ievērošana, veicot izmeklēšanas darbības. Grām.: Meikališa Ā., Strada–Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti. 2005–2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 407.–408. lpp.

⁶³ Sal. Pleps J. The Principle of Good Legislation. In: The Quality of Legal Acts and its Importance in Contemporary Legal Space: [International Scientific Conference: 4–5 October, 2012 at the University of Latvia Faculty of Law], [Rīga]: University of Latvia, 2012, p. 16–26.

⁶⁴ Sal. un sk. sīkāk Pleps J. The Principle of Good Legislation. In: The Quality of Legal Acts and its Importance in Contemporary Legal Space: [International Scientific Conference: 4–5 October, 2012 at the University of Latvia Faculty of Law], [Rīga]: University of Latvia, 2012, p. 16–26.

«ka tiesību normām ir jābūt publicētām vai citādā veidā pieejamām, lai persona varētu uzzināt savas tiesības un pienākumus», bet arī to, ka «tiesību normām jābūt skaidrām, saprotamām, precīzi formulētām un saskaņotām.»⁶⁵

Kas attiecas uz KPL kvalitātes novērtējumu (vismaz minētajā kontekstā), pozitīvs novērtējums šeit tomēr varētu būt visnotaļ apšaubāms.

Pārsteidz arī tas, ka KPL «deficītus» pēc «amerikāņu kolēģu»⁶⁶ ieteikuma bija iecerēts aizstāt ar «rokasgrāmatām» –

«pamācības [grāmatām] par to, kas kurā brīdī, kādā secībā un kādā veidā vislabāk būtu darāms. Rokasgrāmata neaizstāj likumu, taču, ja tā ir pie rokas, nav nepieciešamība meklēt dažādus savstarpēji saistītos pantus vai pat citu normatīvu aktu. Tas jau būs norādīts vienuviet.»⁶⁷

Tikko sacītais izraisa zināmu disonansi ar jau iepriekš pieminēto likumdevēja deklarēto orientāciju uz «gudro, izglītoto, zinošo piemērotāju». Iespējams, autors šeit ir pārlieku kategorisks un ass, tomēr salīdzinoši – «komiksi» nekad nespēs aizvietot oriģinālo literatūras avotu. Jāšaubās, vai šādu «padomu» varētu dot, piemēram, jebkuras Vācijas universitātes profesors. Lai gan, ja vārds «amerikānis» tika lietots kā kvalitātes zīme, vispirms tādā gadījumā jau bija sagaidāms aicinājums ievērot šajā valstī pastāvošos «sacīkstes procesa» nenoliedzami augstos standartus.

Rezultātā, tiesa gan, ne visai drīz pēc KPL spēkā stāšanās 2005. gada 1. oktobrī, dienas gaismu patiešām ieraudzīja divas rokasgrāmatas.⁶⁸

---

⁶⁵ Plakane I. Pamattiesību ierobežošana Satversmē. Jurista vārds, Nr. 15, 2003. gada 15. aprīlis, 10. lpp. No: Pleps J. The Principle of Good Legislation. In: The Quality of Legal Acts and its Importance in Contemporary Legal Space: [International Scientific Conference: 4–5 October, 2012 at the University of Latvia Faculty of Law], [Rīga]: University of Latvia, 2012, 16–26 p.

⁶⁶ Kūtris G. zin. red. Rokasgrāmata kriminālprocesā tiesnešiem. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2010, 9. lpp. Sk. arī: Cik zems ir kriminālprocesa slietnis Latvijā [Krimināltiesību praktiķu un teorētiķu diskusija]. Jurista vārds, Nr.42 (445), 2006. gada 24. oktobris. Pieejams : <http://www.juristavards.lv/?menu=doc&id=146200> [skatīts 10.08.2014.]. «Mēs tiesām konsultējamies ar ārvalstu ekspertiem, un kopumā tie bija septiņi: viens no ASV (piedalījies Krievijas šobrīd spēkā esošā kriminālkodeksa izstrādē un specializējies Eiropas salīdzinošajās kriminālprocesa tiesībās), divi tiesneši no Zviedrijas, Andrejs Bērziņš no Kanādas (galvenokārt attiecībā uz probācijas mehānismu) un citi. Vieta, kur parādās šī mediju «pamanītā» Amerikas «roka», ir likuma izstrādes procesa daļējs finansējums, kur Latvijai pašai līdzekļu diemžēl nebija. No ASV puses tika apmaksāti darba grupas un ekspertu tikšanās semināri un konferences, kā arī likumprojekta tulkojums angļu valodā, lai eksperti to varētu izlasīt.»

⁶⁷ Kūtris G. zin. red. Rokasgrāmata kriminālprocesā tiesnešiem. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2010, 9. lpp.

⁶⁸ Atbilstoši 2007. gada 8. maijā Ministru kabinetā izskatītajam informatīvajam ziņojumam par Kriminālprocesa likuma piemērošanas problēmām un to risinājumiem (prot. Nr. 28 39. §), «lai nodrošinātu vienotu (?) procesa virzītāju rīcību noteiktās kriminālprocesa stadijās», «rokasgrāmatu» izgatavošana un izdošana bija plānota vēl 2008. gada beigās. Pieejams : polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file46475.do [skatīts 03.08.2014.]

Protams, ka tajās nav pat mājiena par «kriminālprocesa pamatprincipu tiešu piemērošanu» attiecīgās amatpersonas rīcības brīvības apstākļos, proti, gadījumos, kurus likums tieši nereglamentē.

Izrādās arī, ka ne tikai šī raksta autoram, – vismaz «*Rokasgrāmata kriminālprocesā prokuroriem*», izraisīja zināmu vilšanos un pat mieles.⁶⁹

Taču pavisam interesantas atklāsmes, kas nepārprotami apliecina, ka «kaut kas tomēr īsti nav kārtībā», atrodamas, piemēram, «Iekšlietu ministrijas pašreizējo pasākumu plānā izmeklēšanas kvalitātes paaugstināšanai izmeklēšanas iestādēs»⁷⁰.

«Pasākumu plāna mērķis ir paaugstināt izmeklēšanas kvalitāti izmeklēšanas iestādēs un noteikt pasākumu kopumu, kas atbildīgajām institūcijām jāveic šajā jomā, t.sk., lai novērstu gadījumus, kad izmeklēšanas iestāžu nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā tiek pieļauta neattaisnota iejaukšanās personas dzīvē un nodarīti nepamatoti izdevumi fiziskajām personām.»⁷¹

Vispirms tātad tiek atzīti ne tikai «neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē» recidīvi.

«Saskaņā ar praktisko darbinieku viedokli pēc jaunā KPL stāšanās spēkā, pretēji gaidītajam, pieauga nepieciešamo procesuālo dokumentu skaits un tehniskā darba apjoms, kas arī būtiski ietekmē izmeklētāju slodzi.»

Dīvaina šķiet plāna autoru atziņa, ka

«[b]ūtiski, lai *izmeklētājiem, prokuroriem un tiesnešiem būtu vienota* (?) (autora izcēlums) izpratne par krimināltiesisko un kriminālprocesuālo normu piemērošanu, tostarp pierādījumu kopumu (apjomu), kas nepieciešams, lai prokurors varētu personai izvirzīt apsūdzību un pārliecināt tiesu, ka nepastāv saprātīgas šaubas par šīs personas vainu [...] svarīga ir arī [izpratne], cik pierādījumi ir pietiekami (?), lai personu sauktu pie kriminālatbildības, un novērstu jebkuras saprātīgas šaubas par vainu, tai pat laikā, ievērojot samērīgumu attiecībā uz īstenotajām izmeklēšanas darbībām un izmantotajiem resursiem (?)»⁷²,

---

⁶⁹ Pundurs A. Apsūdzība kriminālprocesā, apsūdzības saturs, apsūdzības grozīšana. Jurista vārds, Nr.6 (653), 2011. gada 8. februāris. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/?menu=doc&id=225355> [skatīts 04.08.2014.]

⁷⁰ Tālāk citēts interneta resursos pieejamais Latvijas Republikas IeM 2012. gada 15. oktobra iesniegtā «Pasākumu plāna izmeklēšanas kvalitātes paaugstināšanai izmeklēšanas iestādēs» projekts [IeMPlans_110313_PPIzmKval. doc; Pasākumu plāna izmeklēšanas kvalitātes paaugstināšanai izmeklēšanas iestādēs projekts (VSS-1055)], kas izstrādāts saskaņā ar MK 2012. gada 10. jūlija sēdes protokollēmuma (prot. Nr.39, 29.§) Informatīvais ziņojums «Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu» 2. punktā noteikto uzdevumu.

Pieejams: www.mk.gov.lv/doc/2005/IeMPlans_110313_PPIzmKval.2834.docx [skatīts 03.08.2014.]

⁷¹ Turpat.

⁷² Turpat.

Aiz dažām šādām «idejām» nepārprotami liekamas jautājuma zīmes. Diemžēl tur nav atrodamas svaigas idejas, kas piedāvātu risinājumus tieši sistēmisku trūkumu pārvarēšanai.

Toties kā viena no «panacejām» atkal tika saskatīta kārtējās rokasgrāmatas izstrādē 2016. gadā, kurā būtu atspoguļots «izmeklētāja secīgs veicamo darbību kopums kriminālprocesā», ar ko, cita starpā, varētu novērst, ka

«izmeklētāji kriminālprocesos pieļauj pārkāpumus procesuālo piespiedu līdzekļu piemērošanā, to sākotnējās nepieciešamības un apstākļa, cik lietderīgi tos piemērot tālākā izmeklēšanas gaitā, izvērtējumā, kā arī pamatojuma noformulēšanā procesuālajos dokumentos.»⁷³

Šādi saukļi, mazākais, šķiet naivi.

Jebkurā gadījumā tēze, ka

«Latvijas juristiem zināmā mērā [pat esot] paveicies, [jo] juristiem, kuriem jāizprot un jāpiemēro tiesību normas, ir plašas iespējas parādīt savu erudīciju tiesību teorijas, tiesību principu un konkrēto normu salīdzināšanā, izvērtēšanā un pareizā interpretēšanā [...] It īpaši tad, kad jaunais regulējums atšķiras no tradicionālā un pierastā»⁷⁴,

autora ieskatā, ne tikai nav sevi attaisnojusi, bet arī ir pilnīgi izgāzusies – vismaz, kas attiecas uz reālo situāciju pirmstiesas kriminālprocesā.

[6] Secinājumi

1. Latvijas kriminālprocesa reformas rezultāti ir visnotaļ pretrunīgi un neviennozīmīgi.
2. Iepriekšējās padomju tiesību kopējās tradīcijas arhetips (kā būtisks defekts) kopā ar citiem «vecā procesa» elementiem nevarēja netransformēties arī postpadomju kriminālprocesā. No paaudzes paaudzē nodotās «praktiskās pieredzes» faktors palika nenovērtēts. Šīs problēmas pārvarēšanai bija nepieciešami papildu instrumenti. Autora ieskatā – likumdevējam KPL bija vairāk jāiestrādā «inkvizīcijas procesu» kompensējošā «sacīkstes procesa» komponente. Turklāt – tieši pirmstiesas kriminālprocesā. Viens no iespējamiem variantiem te bija reāla un efektīva tiesas kontroles institūta iedibināšana pirmstiesas kriminālprocesā.
3. Latvijas kriminālprocesa doktrīna nebalstās uz viengabalainu, zinātniski izsvērtu un pamatotu koncepciju. Tā drīzāk ir veidojusies stihiski un nereti pat haotiski. Turklāt to nereti noteikušas utilitāras, īstermiņa procesuālā izdevīgumā balstītas likumdevēja – praktiķu (tātad pašu tiesību piemērotāju) intereses.

---

⁷³ Pieejams: www.mk.gov.lv/doc/2005/IeMPlans_110313_PPIzmKval.2834.docx [skatīts 03.08.2014.].

⁷⁴ Kūtris G. zin. red. Rokasgrāmata kriminālprocesā tiesnešiem. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2010, 9. lpp.

4. Faktiskā realitātē liecina, ka par likumdevēja gribu pamatā kļūst ierēdņu uzskati par normām, kuri izstrādājuši konkrēto projektu. Eiropas Savienības tiesību iedzīvināšanas obligātums šo tendenci vienīgi pastiprina.
5. Kriminālprocesa reformas gaitā likumdevējs bija atteicies no iepriekš pietiekoši viegli paredzamu (prognozējamu) situāciju pozitīvēšanas tiesību normās, paļaujoties, ka «saprātīgais» tiesību piemērotājs šādās situācijās prasmīgi pratīs piemērot kriminālprocesa pamatprincipus. Autora ieskatā tā bija likumdevēja kļūda un pārrēķināšanās.
6. Rezultātā, it īpaši pirmstiesas kriminālprocesā, rodas daudzas praktiskas problēmas.